

Tomasz Pajor

WKŁAD ŁÓDZKIEJ MYŚLI PRAWNICZEJ W ROZWÓJ NAUKI PRAWA CYWILNEGO MATERIALNEGO

Po roku 1945 losy polskiego prawa cywilnego były zmienne, czasem burzliwe, co wiązało się z kolejnymi przewrotami politycznymi i ustrojowymi. Na ogół jednak prawo cywilne, widziane jako całość, wychodziło z tych burz dziejowych stosunkowo obronną ręką. Myśl ta nasuwa się zwłaszcza wówczas, gdy porównujemy spustoszenia, które presja ideologiczna i dogmaty gospodarki centralnie planowanej poczyniły w porządkach prawnych państw ościennych. Na to, że deformacje polskiego prawa cywilnego okazały się mniejsze, złożyło się oczywiście wiele przyczyn, ale jedną z nich była z pewnością wytrwała i zręczna obrona podstawowych wartości i zasad tego prawa prowadzona w ciągu kolejnych dekad przez wielu przedstawicieli jego doktryny. Ta ochronna rola nauki w mijającym 50-leciu wymaga szczególnego podkreślenia, choć jest oczywiste, że nie do tego tylko się ona ograniczała. Już bowiem w pierwszych dwu latach tego okresu – do roku 1947 – zdołano, głównie dzięki materiałom opracowanym jeszcze przed wojną, zakończyć proces unifikacji polskiego prawa cywilnego. Następnym poważnym zadaniem było przygotowanie Kodeksu cywilnego, a po jego uchwaleniu w 1964 r. – prace nad jego objaśnianiem i konsolidacją w działaniu. Kolejne wyzwanie stanowi podjęta w końcu lat osiemdziesiątych reforma prawa cywilnego, niezbędna ze względu na powrót do gospodarki rynkowej i dążenie do integracji Polski z Unią Europejską. We wszystkich tych dokonaniach nauka prawa miała swój znaczący, a często decydujący udział.

Pracownicy powstałej w roku 1945 Katedry Prawa Cywilnego Uniwersytetu Łódzkiego starali się od początku włączać w nurt prac nad ukształtowaniem systemu polskiego prawa cywilnego. Początkowo kierownikiem Katedry był prof. Ludwik Domański. Przez pewien czas działali w niej profesorowie Witold Czachórski i Seweryn Szer, którzy później przeszli do ośrodka

warszawskiego. W roku 1949 stanowisko kierownika Katedry obejmuje Adam Szpunar, docent Uniwersytetu Jagiellońskiego, powołany w tym czasie na profesora nadzwyczajnego. Kieruje on Katedrą nieprzerwanie przez 34 lata – do 30 września 1983 r., od 1957 r. – jako profesor zwyczajny. Trzeba podkreślić, że po przejściu na emeryturę profesor zachowuje ścisłą więź z Katedrą: pracuje w niej nadal prowadząc seminaria i niektóre wykłady specjalizacyjne.

Dorobek naukowy profesora jest imponujący. Autor ponad 400 publikacji, w tym 10 opracowań monograficznych, wywarł wpływ na wszystkie dziedziny prawa cywilnego, choć niewątpliwie najwięcej uwagi poświęcił problemom odpowiedzialności cywilnej oraz ochrony dóbr osobistych. Jego prace z tej dziedziny oraz prace jego uczniów świadczą o powstaniu w Katedrze silnego ośrodka badań nad wspomnianą problematyką. Można powiedzieć, że wykształciła się prawdziwa szkoła łódzka, której przedstawicielami są, obok profesora Szpunara, profesorowie: Biruta Lewaszkiewicz-Petrykowska oraz Tomasz Pajor. Należał do nich także nieżyjący już profesor Andrzej Rembieliński.

Inną dziedziną szczególnych zainteresowań badawczych profesora Szpunara stały się później papiery wartościowe. Ta złożona, a tak obecnie aktualna tematyka była w ostatnich latach przedmiotem licznych jego publikacji, a ich zwieńczenie stanowi wydany w 1995 r. *Komentarz do prawa wekslowego i czekowego*.

Wypada podkreślić, że publikacje A. Szpunara spotykały się zawsze z niezwykle żywym przyjęciem praktyki. Pisane jasnym, wartkim językiem, a przy tym precyzyjne i sugestywne, kształtowały stan poglądów środowisk prawnych. Zwłaszcza ulubiona forma wypowiedzi profesora – glosy (napisał ich ok. 200) były i są nieustannym dialogiem z orzecznictwem Sądu Najwyższego. Dialogiem, dodajmy, w którym argumenty profesora często wpływały na zmianę kierunku orzecznictwa.

Aktywność prof. A. Szpunara nie ograniczała się tylko do publikacji naukowych. Brał i bierze czynny udział w pracach legislacyjnych. Powołany w 1957 r. do Komisji Kodyfikacyjnej wywarł istotny wpływ na kształt kodeksu cywilnego, szczególnie w dziedzinie zobowiązań. Na uwagę zasługuje tu walka, jaką stoczył w obronie zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę. W latach pięćdziesiątych instytucja ta była przedmiotem gwałtownych, ideologicznie motywowanych ataków ze strony części doktryny i judykatury, jako niezgodna z zasadami moralności socjalistycznej. Profesor Szpunar należał do grupy prawników, którym zawdzięczamy, że zadośćuczynienie pieniężne za krzywdę znalazło się w kodeksie cywilnym. Od roku 1986 profesor uczestniczył w działaniu Komisji do spraw Reformy Prawa Cywilnego, a w latach 1986–1992 był jej aktywnym członkiem. Jego opracowania w znacznej mierze nadały kształt wprowadzonym do kodeksu w 1990 r. przepisom normującym klauzulę *rebus sic stantibus*, przekaz i papiery wartościowe.

Profesor Szpunar jest uczonym, który własnym przykładem, wiedzą i nieprzeciętną osobowością oddziałuje na całe środowisko naukowe. Powoływany wielokrotnie na promotora i recenzenta rozpraw doktorskich i habilitacyjnych wywarł doniosły wpływ na warsztaty naukowe i poglądy wielu cywilistów średniego i młodszego pokolenia.

Na podkreślenie zasługuje także szeroka działalność międzynarodowa profesora. Znakomity komparatysta, przez wiele lat prowadził wykłady na Międzynarodowym Wydziale Prawa Porównawczego w Strasbourgu. Był zapraszany jako profesor na wielomiesięczne wykłady w uniwersytetach amerykańskich (Yale, Detroit), francuskich (Paryż I, Lyon III) i niemieckich (Giessen). Jego współpraca z *International Encyclopedia of Comparative Law* przyczyniła się do rozszerzenia znajomości prawa polskiego za granicą.

Profesor Szpunar, będąc człowiekiem o silnej osobowości, ale i wielkiej życzliwości oraz tolerancji dla odmiennych poglądów, potrafił skupić wokół siebie grono oddanych mu uczniów i współpracowników.

Należy do nich przede wszystkim profesor Biruta Lewaszkiewicz-Petrykowska, obecny kierownik Katedry Prawa Cywilnego UŁ. Jej publikacje dotyczące odpowiedzialności cywilnej, poczynawszy od podstawowych opracowań na temat winy poprzez monograficzne przedstawienie zasady ryzyka (1967) oraz problemów wyrządzania szkody przez kilka osób (1978), w znacznej mierze przyczyniły się do ukształtowania i utrwalenia opinii o łódzkiej Katedrze jako jednym z wiodących ośrodków myśli cywilistycznej w Polsce. Także w zakresie stosunków umownych prace profesor Petrykowskiej zachowały pozycję podstawowych monografii, co odnosi się zwłaszcza do dzieł dotyczących wad oświadczenia woli (1973) oraz wadliwości czynności prawnych (1985). Precyzja, jasność i zwięzłość wypowiedzi oraz doskonała znajomość rozwiązań obcych systemów prawnych – to cechy charakterystyczne wymienionych opracowań zapewniające im wysoką rangę w dorobku polskiej cywilistyki.

Wypada też zwrócić uwagę na liczne kontakty zagraniczne Pani Profesor. O jej pozycji w międzynarodowym środowisku cywilistów świadczą częste zaproszenia na wykłady, zwłaszcza do uczelni francuskich (Paryż, Lyon III, Strasbourg) oraz fakt, że od szeregu lat jako profesor Międzynarodowego Wydziału Prawa Porównawczego w Strasbourgu prowadzi jeden z podstawowych przedmiotów organizowanych tam studiów – odpowiedzialność cywilną.

Istotny wkład do dorobku łódzkiej Katedry Prawa Cywilnego wniósł również inny uczeń i współpracownik profesora A. Szpunara – przedwcześnie zmarły profesor Andrzej Rembieliński. Jego dzieło naukowe w zakresie cywilistyki to także przede wszystkim opracowania dotyczące odpowiedzialności za wypadki samochodowe (1963–1964), za podwładnego (1971) oraz na temat odpowiedzialności cywilnej zakładu hotelarskiego (wraz z prof. M. Nesterowiczem – 1986). Należy również wymienić doniosły udział profesora Rembielińskiego w przygotowaniu zbiorowego Komentarza do Kodeksu cywilnego (1980).

Począwszy od 1977 r., kiedy to w Katedrze Prawa Cywilnego UŁ powstaje odrębny Zakład Prawa Obrotu Uspołecznionego, prof. Rembieliński, jako kierownik tego Zakładu, podejmuje badania nad problemami ówczesnego obrotu gospodarczego. To zainteresowanie owocuje w szczególności wydaniem zbiorowego Komentarza do ogólnych warunków umów sprzedaży (1979), którego profesor był naczelnym redaktorem i głównym autorem. Późniejsze prace profesora Rembielińskiego powstają w utworzonej w 1981 r. Katedrze Prawa Obrotu Uspołecznionego.

Przechodząc do młodszej kadry Katedry trzeba przede wszystkim wymienić profesora Tomasza Pajora, który jest autorem dwu wartościowych monografii o odpowiedzialności dłużnika za niewykonanie zobowiązania (1982) oraz o odpowiedzialności deliktowej w prawie prywatnym międzynarodowym (1989). Zainteresowania profesora Pajora przesunęły się częściowo na prawo prywatne międzynarodowe i prawo Unii Europejskiej.

Natomiast profesor Wojciech J. Katner interesował się przede wszystkim prawem rzeczowym. Z tego zakresu pochodzą dwie wartościowe monografie – o ochronie przed pośrednimi naruszeniami własności nieruchomości oraz o umowie o przeniesienie własności rzeczy ruchomej (1992).

Z innych pracowników Katedry należy wspomnieć o doktor Elżbiecie Wojnickiej, która napisała interesującą monografię o autorskich prawach zależnych (1990) i zdobyła uznaną pozycję w dziedzinie prawa autorskiego. Natomiast doktor Małgorzata Pyziak-Szafnicka obok wielu cennych opracowań jest autorką niedawno opublikowanej monografii o uznaniu długu (1995).

Na zakończenie odnotować możemy powstanie łódzkiej szkoły prawa cywilnego skupionej głównie na prawie zobowiązań i problemach szeroko pojętej odpowiedzialności odszkodowawczej. Kierunki badań wytyczone przez prof. A. Szpunara są stale rozwijane w pracach całego ośrodka.

U podstaw ich wszystkich leży przeświadczenie o tym, że nauka prawa spełnia funkcję służebną wobec potrzeb życia i praktyki, dążeniem cywilisty winna być zaś ochrona słuszych interesów jednostki. Dlatego też główny nacisk przy rozwiązywaniu problemów prawnych powinien być położony na wyważenie wzajemnych interesów (społecznych i indywidualnych) i rozwiązanie ich konfliktu oraz udzielenie rzeczywistej ochrony tym, które na nią zasługują.

Gdy chodzi o metodę, charakterystyczne jest oparcie badań na szerokiej analizie prawnoporównawczej przy jednoczesnym unikaniu mechanicznego przenoszenia obcych konstrukcji na grunt prawa polskiego. Rozważania porównawcze bowiem przyczyniać się mają do „zrozumienia przepisów własnego prawa wyjaśniając genezę pytań, na które szukamy odpowiedzi” (A. Szpunar, *Odszkodowanie w razie śmierci osoby bliskiej*, Warszawa 1973, s. 6). Służyć zatem mają ułatwieniu wypracowania rozwiązania dostosowanego do tradycji, systemu wartości i realiów prawa i społeczeństwa polskiego.